

تصویر ۴۳-۵ چدمان گیاهی در الگوی سراسری

تصویر ۴۴-۵ تصویرسازی با الگوی سراسری
محمدعلی بنی‌اسدی

تعادل نامتقارن

دومین نوع تعادل نامتقارن نامیده می شود که عناصر براساس وزن، ارزش یا انرژی بصری آن متعادل می شوند. اغلب هنرمندان در آفرینش آثار بصری خود از تعادل غیر قرینه بهره می گیرند زیرا عدم تقارن دارای تحرک، تنوع، هیجان و جذابیت بصری بیشتری است. تعادل نامتقارن حالت غیر رسمی و نیرومندتری نسبت به تعادل متقارن ایجاد می کند و حس جالب و اغلب دوست داشتنی تری به تصویر می بخشد. به نظر می رسد که این نوع تعادل اتفاقی به دست می آید و یا ممکن است در نگاه اول نامتعادل به نظر برسد اما با کمی دقت می توان دریافت که این نوع تعادل برخلاف تعادل متقارن نیاز به تلاش و دقت و موشکافی بیشتر هنرمند و مخاطب دارد (تصویر ۵-۴۵ و ۴۶ و ۴۷ و ۴۸ و ۴۹ و ۵۰).

تصویر ۴۵-۵ جوزف آبرز طراحی کتابخانه - نامتقارن

تصویر ۴۶-۵ تصویرسازی کتاب کلاغ‌ها، اثر نورالدین زرین کلک

تصویر ۴۷-۵ تصویرسازی برای گونگورا

تصویر ۴۹-۵ تصویرسازی کتاب

تصویر ۴۸-۵ محمدعلی بنی‌اسدی - تصویرسازی

تصویر ۵۰-۵ طراحی با ماژیک - ریچارد بولتون

در تابلو مراسم خاکسپاری زیر چترها، موقعیتی خاص وجود دارد. تعادل نامتقارن از آن یک تصویر غیر معمولی ساخته است. همه پیکره‌ها در سمت راست تصویر متمرکز شده‌اند و سمت چپ را فضای منفی فراگرفته است. دید مورب نسبت به صف منظم شرکت کنندگان در مراسم به وسیله باران مورب، بسیار ظریف متعادل شده است (تصویر ۱۵-۵). باید گفت که در این نوع تعادل گاه کفه‌ی ترازو به یک سمت سنگینی می‌کند و هنرمند آگاهانه سعی دارد از این نوع توازن نامتقارن برای القای مفهوم در اثر بهره‌گیرد. البته لازم به ذکر است که در آثار هنری که تعادل نامتقارن دارند، جداسازی شیوه‌ی متعادل سازی آن کمی پیچیده است. چرا که در بیشتر آثار بصری چندین روش همزمان به کار گرفته می‌شود اما باید بدانیم که همیشه شیوه‌ی اصلی برتری پیدا می‌کند (تصویر ۵۲-۵).

تصویر ۵۱-۵ مراسم خاکسپاری زیر چترها

در تابلو مادر، ابتدا سر پیکره، توجه ما را به خود جلب می‌کند. سپس متوجه صندلی راحتی، پرده و

تصویر ۵۲-۵ پوستر

قاب روی دیوار در کناره‌های تابلو می‌شویم. چشم ما به ترتیب آن‌ها را مرور می‌کند و به سر پیکره باز می‌گردد. با آن که تیرگی لباس چشم را به صورت قطری حرکت می‌دهد، اما به واسطه روشنی دست، دستمال و تور سر آستین متوقف می‌شود. سپس متوجه تیرگی قرنیز دیوار و پرده شده و به سمت بالا حرکت می‌کند و با قاب درگیر می‌شود. این گونه با یک گردش چشم به سر پیکره بر می‌گردیم و تعادل نامتقارن اثر را در می‌یابیم (تصویر ۵۳-۵).

تعادل نامتقارن در شرق دور از طریق فضاهای خالی (خلاء) صورت می‌گرفت و هدف هنرمند وادار کردن انسان به تفکر و هدایت به درونیات و فضای عارفانه است. این خصوصیت در آثار

تصویر ۵۲-۵ مادر هنرمند، جیمز مک نایل ویسلر

دوره‌ی سونگ بیشتر دیده می‌شود. آن‌ها از فضاهای خالی وسیع (فضای منفی) برای ایجاد تعادل در مقابل فضای پر (سطوح مثبت) استفاده می‌کنند. در نقاشی این دوره هیچ گاه موقعیت تماشاگر نسبت به منظره معین نیست. زیرا هنرمند، تماشاگر را در درون منظره می‌پندارد نه این که از خارج به آن نگاه کند. نقاشی این دوره بیانگر صلح و یگانگی است. در آیین ذن نیز به آن «مراقبه در حال گسترش و آرامش مطلق» می‌گویند. و نقاش با سکوت، مراقبه و تأمل نقاشی می‌کند و از فضای خلاء برای اندیشه و تأمل بهره می‌گیرد (تصویر ۵۶ و ۵۵ و ۵۴-۵).

یکی از نقاشان بزرگ سلسله سونگ^۱ می‌گوید: «منظره‌های نقاشی شده‌ای وجود دارد که می‌توان از میان آن‌ها گذشت یا در آن‌ها تأمل کرد، در برخی از آن‌ها می‌توان پرسه زد، اما در بعضی از آن‌ها آدمی میل دارد بماند یا زندگی کند. هر کدام از این منظره‌ها به درجاتی از کمال دست یافته‌اند. اما آن‌هایی که آدم دوست دارد در آن‌ها زندگی کند، برتر است.»

۱. سونگ یکی از سلسله‌های پادشاهی چین است. برای مطالعه بیشتر به کتاب سیر هنر در تاریخ ۱، تمدن چین مراجعه کنید.

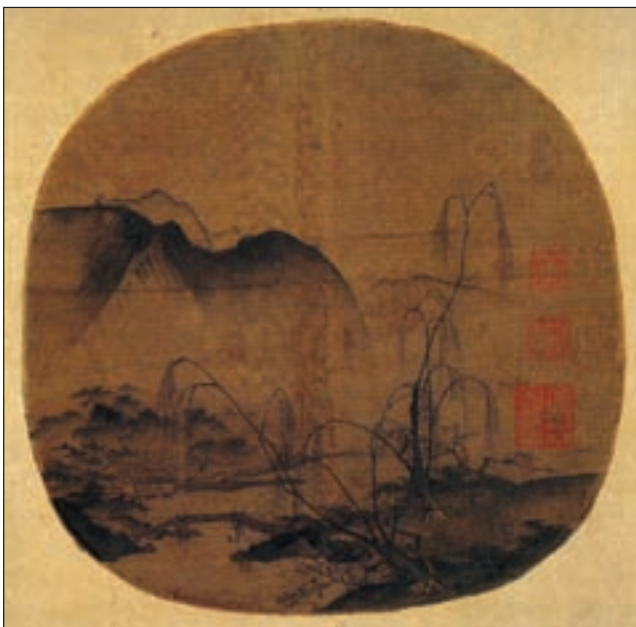
تصویر ۵۴-۵ مرکب روی ابریشم - هرکو

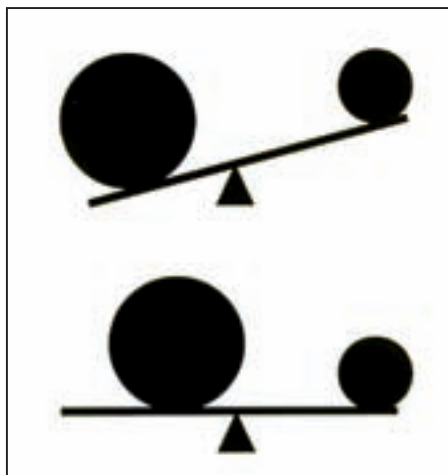
تصویر ۵۵-۵ خیزران نماد نجیب زاده‌ای
چینی است که در روزگار تنگ دستی
و فلاکت خم می شود ولی نمی شکند.

تصویر ۵۶-۵ دورنمایی از منظره کوه‌ها مایوان، سلسله سونگ

توازن

تصویر ۵۷-۵ توازن دو وزنه نامساوی
به کمک تنظیم نسبت به تکیه‌گاه

تعادلی که براساس وزن یا سنگینی به وجود می‌آید، یادآور قانون اهرم و تکیه‌گاه یا همان الکلنگ، بازی دوران کودکی می‌باشد.

شاید این چیستان کودکانه را به خاطر بیاورید که یک کیلو پنبه سنگین‌تر است یا یک کیلو آهن؟ البته که وزن هر دو یکی است ولی مقدار حجم آن‌ها و فضایی را که اشغال می‌کنند متفاوت است.

در یک اثر هنری تعادل بر اثر موازنه نیروهای بصری متضاد ایجاد می‌شود. به طوری که نتوان برای موازنه بیشتر هیچ تغییری در ترکیب آن به وجود آورد. علم فیزیک و درک بصری هر دو از قانون موازنه با وزنه و اهرم بر تکیه‌گاه

پیروی می‌کنند. چنان‌که از نظر بصری انسان ناخواسته مرکز تصویر یا میدان دید را به جای تکیه‌گاه در نظر می‌گیرد و برهمان اساس دو شیء با وزن نامساوی به شرطی روی اهرم به حالت موازنه قرار می‌گیرد که شیء سنگین به مرکز نزدیک‌تر باشد و شیء سبک‌تر دورتر از مرکز باشد (تصویر ۵۷-۵).

تأکید و وزن بصری

تعادل نامتقارن به کمک تحریک حس کنجکاوی بیننده ایجاد می‌شود. به این ترتیب که مدت زمان توجه و نگاه کردن با دقت در بخشی از تصویر، موجب افزایش وزن ذهنی آن بخش از تصویر می‌شود که با وزن بصری بخش دیگری از تصویر، تعادل نامتقارن ایجاد می‌کند. لازم است برای کنترل وزن ذهنی و بصری عناصر نکات زیر را به خاطر بسپاریم:

● بزرگی یا کوچکی اشکال باعث ایجاد نیروی بیشتری در تصویر می‌شود (تصویر ۵۸-۵).
در تصویر ۵۹-۵ حروف بزرگتر قدرت بصری بیشتری نسبت به حروف کوچکتر دارند.

● موقعیت و قرارگیری شکل دور از مرکز کادر یا بالای کادر آن را قوی‌تر از شکل مرکزی جلوه می‌دهد. اغلب این نوع تعادل کیفیتی دور از انتظار و حالت غیر معمولی به ترکیب بندی می‌دهد و حتی ممکن است در نگاه اول آن را نامتعادل جلوه دهد. در تصویر ۶۰-۵ سه پیش خدمت سمت چپ قرار گرفته‌اند. پیش بندهای سفید وزن آن‌ها را سبک می‌کند. دو میز با بشقاب‌های روی هم انباشته شده در سمت راست

به تصویر تعادل کافی می بخشد. جهت شکل به سمت خروج از کادر قوی تر از شکل ساکن یا حرکت به درون کادر است (تصویر ۵۸-۵).

تصویر ۵۸-۵ نیروی بصری به واسطه‌ی کوچکی و بزرگی عناصر

تصویر ۵-۶۰ سه پیش خدمت - اوبری بردزلی

تصویر ۵-۵۹ ترکیببندی حروف بر اساس معنا، حروف balance به معنی تعادل

تصویر ۵-۶۱ بافت سست و درهم ریخته

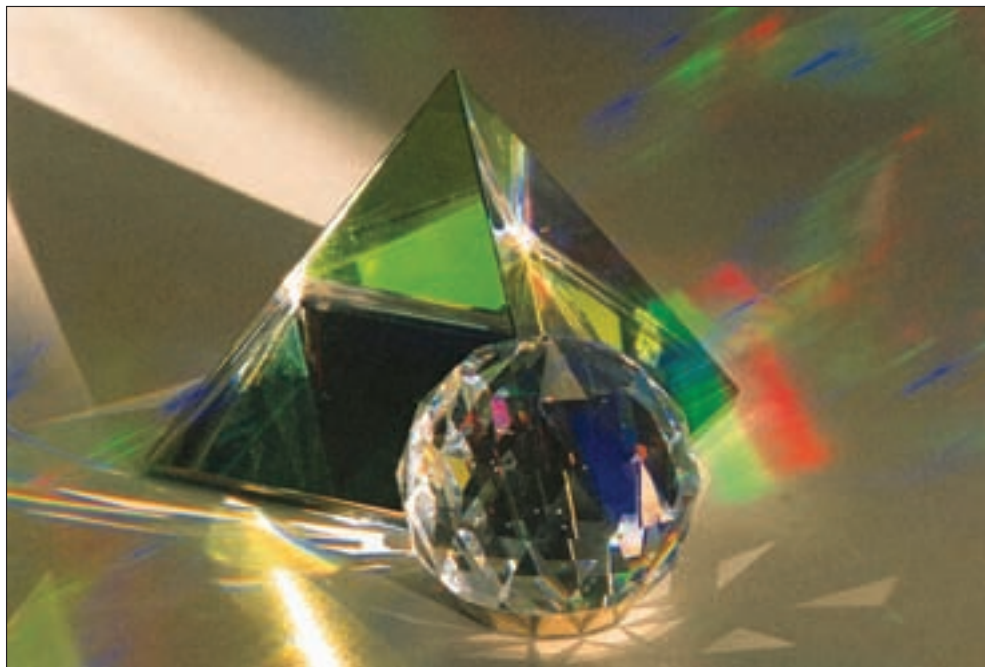
● شکل های متراکم و فشرده قوی تر از شکل های سست و درهم ریخته و پراکنده عمل می کنند (تصویر ۵-۶۱).

● شکل های هندسی و گوشه دار قوی تر از شکل های بدون گوشه و نرم هستند. همینطور شکل های بسته قوی تر از شکل های باز هستند. سکون و پایداری در مثلث بر قاعده یا مربع روی یکی از اضلاع بیشتر از دایره و یا مثلث و مربع بر رأس یا لوزی است. در میان احجام هرم پایدارترین حجم است. هرمی از فلز و شیشه متأثر از اهرام ثلاثه مصر چنین پایداری را نشان می دهد (تصویر ۶۳ و ۵-۶۲).

● شکل های پیچیده و موضوعات غیر معمولی از قدرت و نیروی بصری ویژه ای نسبت به شکل های ساده برخوردارند. موضوع غیرعادی در تصویر مقابل موجب جلب نگاه و وزن بصری شده است (تصویر ۶۵ و ۵-۶۴).

● در بیشتر مواقع شکل ها و تصاویر تیره قوی تر از شکل های روشن هستند. البته این امر بستگی به زمینه تیره و روشن هم دارد. در تصویر ۵-۶۶ خواننده اپرا، زن با لباس روشن در نور قرار گرفته است. بنابراین خز دور یقه و آستین و دستکش ها مورد توجه قرار

می‌گیرد. در حالی که در قطار درجه سوم زن‌ها در روشنایی قرار گرفته‌اند و پس زمینه نسبتاً تاریک است و موجب قدرت بصری موضوع اصلی شده‌اند (تصویر ۵-۶۷).

تصویر ۵-۶۲ حس سکون و پایداری در هرم و حس حرکت در کره

تصویر ۵-۶۳ ا.م. پای، هرمی از فلز و شیشه با الهام از اهرام مصر، موزه لوور پاریس

تصویر ۵-۶۵ طراحی ویژه - رافائل گارینو

تصویر ۵-۶۴ طراحی ویژه برای تبلیغات لوازم ورزشی

تصویر ۵-۶۶ ادگار، خواننده‌ی اپرا، پاستل گچی، بخشی از اثر

تصویر ۵-۶۷ انوره دومیه، قطار درجه سوم

● تعادل به وسیله ارزش بصری یکی از بهترین روش هاست. در تصویر مقابل بدن در یک طرف قرار گرفته، ولی به واسطه انتخاب تن رنگی مشابه و ارزش بصری آن با فضای پس زمینه در حال موازنه است (تصویر ۵-۶۸).

تصویر ۵-۶۸ با وجود قرارگیری طرح در یک سمت کادر تن رنگی مشابه و خطوط ظریف با تاریک و روشنایی بخش‌هایی از طرح، موجب ایجاد تعادل شده است.

● رنگ های متضاد قوی تر از رنگ های هماهنگ و ملایم عمل می کنند. البته نیروی رنگ بستگی به اثرات ذهنی و روانی آن هم دارد. انواع تضاد رنگ از قبیل فام، مکمل، تاریک . روشنایی و کمیت رنگ و وسعت رنگ دارای نیروهای بصری هستند.
(تصویر ۶۹-۷۰ و ۵).

تصویر ۷۰-۵ تعادل بر اساس فام و تاریک و روشنایی

تصویر ۶۹-۵ تعادل طرح و رنگ و متن در تصویرسازی

- بافت ها قدرت بصری ویژه ای دارند که نسبت به یکدیگر یا سطوح ساده، تضاد بصری ایجاد میکنند و اغلب زودتر مورد توجه قرار می گیرند. در منظره ای از کوه فوجی هنرمند به وسیله ی بافت ابرها را در آسمان و جنگل را پای کوه نشان می دهد و با استفاده از آن کوه بزرگ و قرمز رنگ را متعادل می کند (تصویر ۷۱-۵).
- حرکت سریع تصاویر و شکل ها موجب قدرت بصری بیشتری نسبت به حرکت آهسته آن ها را القاء می کند. در تصویر ۷۲-۵ یوزپلنگ هنگام دویدن به کمک جهت حرکت مورب نیروی بصری بیشتری یافته است.

● زاویه دید خاص با ترکیب بندی خاص نیز می تواند قدرت بصری ویژه ای ایجاد کند که در زاویه دید مقابل این قدرت کاهش می یابند (تصویر ۷۶ و ۷۵ و ۷۴ و ۷۳-۵). شیوه های دیگری نیز در زمینه ایجاد توازن وجود دارد که باید با جستجو و تجربه آن ها را به دست آورد. در ضمن می توان از یک یا چند روش و ترکیب آن ها با هم برای القای تعادل نامتقارن بهره گرفت.

تصویر ۷۱-۵ کوه فوجی - اثر هوکوسای - یکی از ۳۶ منظره کوه های فوجی

تصویر ۷۲-۵ حرکت سریع و جهت مورب نیروی بصری ویژه ای را آفریده است.

تصویر ۵-۷۳ طراحی ویژه برای تبلیغات ورزشی

تصویر ۵-۷۵ زاویه‌ی دید ویژه

تصویر ۵-۷۴ رحمت مولیونو - عکس ویژه

تصویر ۷۶-۵ زاویه دید و انحناى ساختمان‌ها، تأثیر ویژه‌ای ایجاد می‌کند.

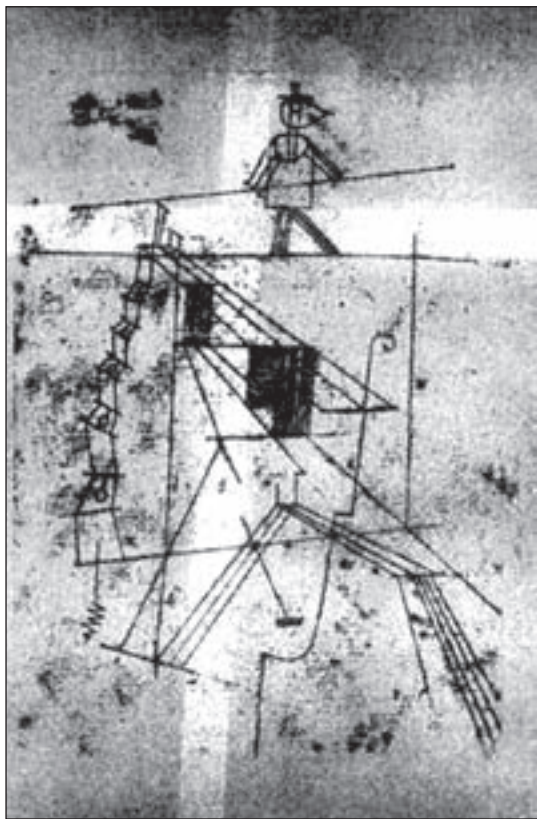
تبادل ناپایدار

آثار هنری بسیاری وجود دارد که به لحاظ انتخاب یک موضوع خاص، از عدم تبادل بهره گرفته باشند. در این گونه از آثار ناپایداری به عنوان یک ابزار برای پیام بصری به کار رفته است. ناپایداری در تبادل زمانی حس می شود که از لحاظ بصری، در بخش هایی از ترکیب بندی نیاز به تغییر یا تعویض احساس شود.

قدم زدن به سوی آسمان، اثری است که از تبادل ناپایدار بهره گرفته تا مقصد را مهم تر جلوه دهد (تصویر ۷۷-۵).

در اثری دیگر، موقعیت بندباز در ارتفاع بیان گر عدم استواری است که موجب تحرک و

نشاط می شود. در شخصیت بندباز، دلچسپ و ... ناپایداری می تواند هیجان انگیز، مضحک و سیال باشد که در ضمن جاذبه بصری هم ایجاد می کند (تصویر ۷۹ و ۷۸-۵).

تصویر ۷۸-۵ بندباز، پل کلی، رنگ لیتوگرافی

تصویر ۷۷-۵ قدم زدن به سوی آسمان، جاناتان بروفسکی، فلزاستیل و فایبرگلاس، پنسیلوانیا

برج کج پیزا در نزدیکی فلورانس ایتالیا شهرت جهانی دارد زیرا از تعادل قائم خارج شده است و به نظر می رسد که در حال فروریختن می باشد که البته تاکنون پابرجا ایستاده است. در این آثار نگاه کنید تعادل ناپایدار از آن ها آثاری قابل توجه ساخته است (تصویر ۸۲ و ۸۱ و ۸۰-۵). این گونه آثار بیشتر نمایان گر حالتی سیال هستند.

تصویر ۷۹-۵ دلچسپ، کولاژ کاغذ رنگی

تصویر ۵-۸۱ طراحی با طبیعت

تصویر ۵-۸۰ طراحی با طبیعت

تصویر ۵-۸۲ طراحی با طبیعت، اندی گلدزورثی

تمرین ۱

- یک پیاز یا کلم را برش بزنید به طوری که مقطع آن را ببینید.
- با یک ماده رنگی از مقطع آن چاپ بزنید.
- خطوط منسجم و ریتم متدرج منظم یا نامنظم آن را درک کنید.
- با یک ساختار مشخص (شبکه ای، شطرنجی و ...) به صورت الگوی سراسری به چاپ زدن با آن پردازید. به تدریج می تواند رنگ ها را تغییر دهید.
- نکته: ساختار، محل قرارگرفتن شکل ها را در طرح مشخص می کند و نظم و ارتباط بین شکل ها را در طرح برقرار می کند.

تمرین ۲

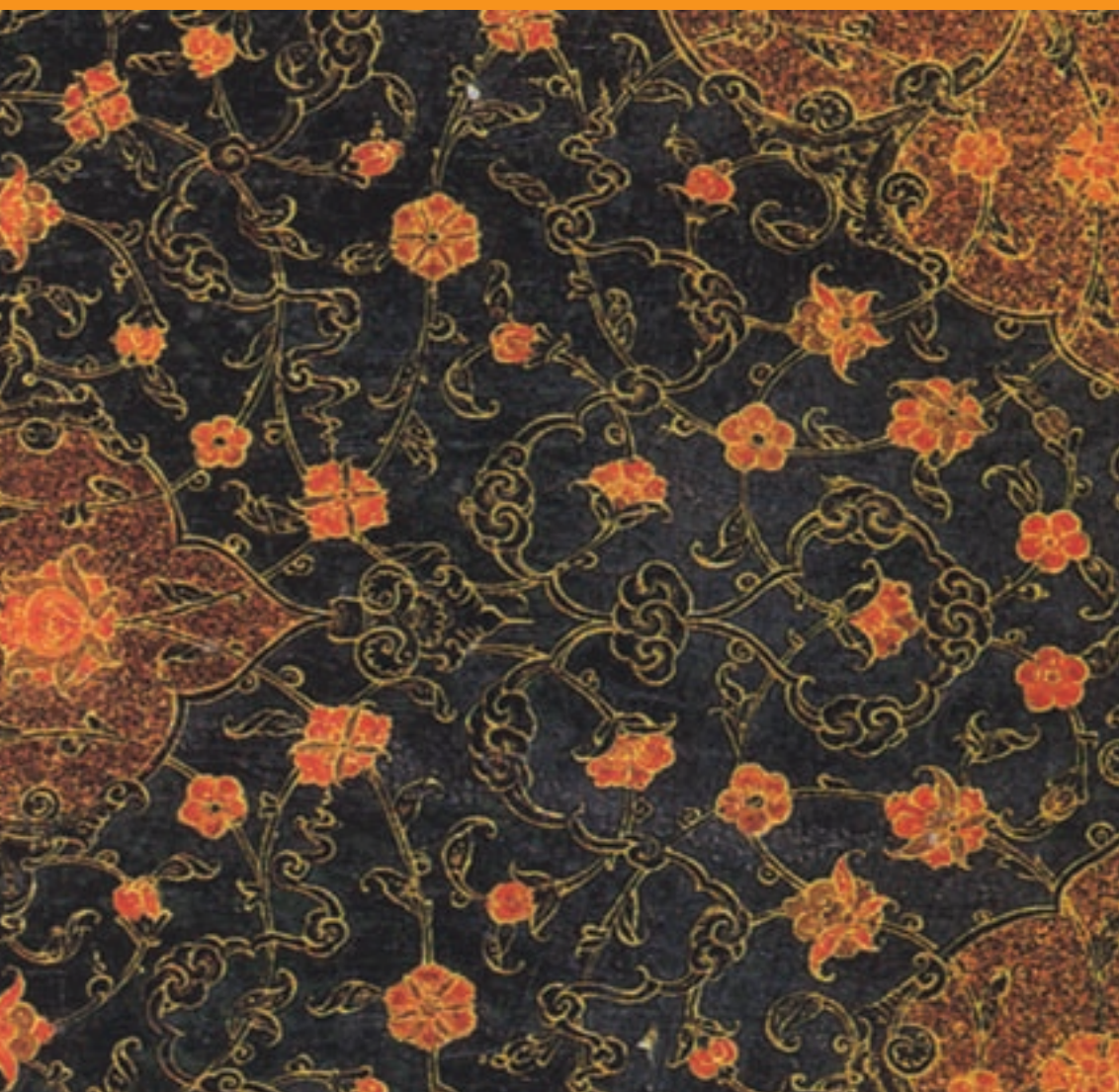
- بخشی از حروف یا اعداد فارسی را انتخاب کنید.
- شکل ها را در یک ساختار منسجم به صورت قرینه شعاعی یا نامتقارن ترکیب کنید.
- از ترکیب یک یا دو جفت مکمل، خاکستری های رنگی به دست بیاورید و طرح خود را اجرا کنید.

تمرین ۳

- در کارگاه از چند فیگور به صورت خطوط محیطی طراحی کنید.
- سپس طرح ها را به صورت دور و نزدیک به یک فضای واقعی یا غیرواقعی انتقال دهید.
- (فضای واقعی مانند صف اتوبوس، انتظار کنار کیوسک تلفن و ...)
- در ترکیب بندی طرح سعی کنید از تعادل نامتقارن بهره بگیرید.

- چند تصویر از آثار سنتی و آثار هنری معاصر ایران انتخاب کنید.
- نحوه ایجاد تعادل را در آن ها بررسی کنید.
- به تصاویر مقابل (۸۲ و ۸۱ - ۸۰-۵) مراجعه کنید و درباره علت استفاده از تعادل ناپایدار در آن ها گفتگو کنید.

وحدت

وحدت

اهداف رفتاری: از فراگیر انتظار می رود پس از پایان این فصل بتواند:

- ۱- اصل وحدت را تعریف کند.
- ۲- وحدت در طبیعت را توضیح دهد.
- ۳- تأثیر هماهنگی در ایجاد وحدت را شرح دهد.
- ۴- اصل "وحدت در کثرت" و "کثرت در وحدت" را بیان کند.
- ۵- وحدت در هنر اسلامی را با ذکر نمونه شرح دهد.
- ۶- از میان آثار هنری چند اثر هنری را که به وحدت رسیده است، انتخاب کند.
- ۷- در اجرای تمرینات عملی (به صورت فردی یا گروهی) به ایجاد وحدت بصری توجه داشته باشد.

درس در یک نگاه

- در هنرهای بصری وحدت به معنی با هم یکی شدن است که اصل عمده سامان دهی بصری است و سایر اصول به کار گرفته شده در هنرهای تجسمی در خدمت به کمال رساندن وحدت هستند.
- در یک مجموعه وحدت یافته ویژگی به وجود می آید که آن ویژگی در هیچ یک از عناصر آن به صورت مجزا دیده نمی شود.
- برای رسیدن به وحدت بصری باید در ساختار طرح از انسجام عناصر، ریتم و تداوم (دنبال هم قرار گرفتن) میان آن ها کمک گرفت.

- انسجام نوعی ارتباط بصری است که بین دو یا چند عنصر مجزا معنا می‌یابد.
- ریتم یا ضرب آهنگ به معنی تکرار عناصر است و در آثار هنری ریتم و تکرار موجب وحدت بخشیدن و با هم دیده شدن عناصر می‌شود.
- تداوم به معنی دنبال هم قرار گرفتن عناصر است که باعث گردش چشم در محدوده یا فضای اثر می‌شود و با تداوم و حرکت چشم از بخشی به بخش دیگر، تصویر، وحدت به کمال می‌رسد.
- طبیعت یک طراحی فوق العاده است و دارای راز و رمزهایی برای درک و فهم زیبایی است که هنرمندان بسیاری را به سوی خود جذب می‌نماید.
- روان‌شناسان نه فقط نحوه دریافت‌های حسی را بررسی کرده‌اند، بلکه کیفیت اجزای بصری و شیوه وحدت بخشیدن به آن‌ها را به صورت یک کل تمام شده مورد تحقیق قرار داده‌اند.
- در برخی آثار هنری موفق عناصر به کمک هماهنگی (هارمونی) انسجام می‌یابند، تا جایی که از هم جدا نشدنی به نظر برسند. برای این منظور هنرمند از هر نوع مشابهت در شکل، اندازه، رنگ، بافت و ... برای رسیدن به این منظور بهره می‌گیرد.
- کثرت به معنی تعدد و بسیاری و تنوع است، اما وحدت به معنی یکی شدن و واحد است.
- اجزای متنوع و کوچک در یک کل نظام یافته قرار می‌گیرند و اجزایی که در کوچک‌ترین جزء هم قابل رؤیت هستند به صورت یک نظام واحد در می‌آید.
- هنر اسلامی نتیجه تجلی وحدت در کثرت و دستیابی به اندیشه توحیدی است.
- وحدت در فرهنگ‌های متفاوت به شیوه‌های مختلف تجربه می‌شود.
- در هنر اسلامی، پدیده "وحدت در کثرت" و "کثرت در وحدت" وجود دارد و این پدیده وابسته به فلسفه نظم‌گیتی است. ►

وحدت بصری

در هنرهای بصری وحدت به معنی با هم یکی شدن است که اصل عمده سامان‌دهی بصری است و سایر اصول به کار گرفته شده در هنرهای تجسمی در خدمت به کمال رساندن وحدت هستند. هنرمند می‌کوشد با ساماندهی مناسب، عناصر مختلف یا مشابه را به نحوی ترکیب کند که عناصر متعلق به یکدیگر و تبدیل به یک کل واحد شوند. اگر

عنصری تغییر کند یا جابه جا شود کل را تحت تأثیر قرار می دهد. در یک مجموعه وحدت یافته ویژگی به وجود می آید که آن ویژگی در هیچ یک از عناصر آن به صورت مجزا دیده نمی شود. این بیت شعر این مفهوم را به روشن می کند:

قطره دریاست اگر با دریاست ورنه قطره همان قطره و دریا، دریاست
برای رسیدن به وحدت بصری باید در ساختار طرح از انسجام عناصر، ریتم و تداوم (دنبال هم قرار گرفتن) میان آن ها کمک گرفت. نکته مهم این است که کل باید نسبت به اجزا برتر باشد و قبل از آن که اجزا دیده شود، کل اثر دیده شود. باید گفت که انسجام نوعی ارتباط بصری است که بین دو یا چند عنصر مجزا معنا می یابد. و در اثر انسجام عناصر، به سرعت موجبات ایجاد وحدت را خواهیم داشت. ریتم یا ضرب آهنگ به معنی تکرار عناصر است و در آثار هنری ریتم و تکرار موجب وحدت بخشیدن و با هم دیده شدن عناصر می شود. تداوم به معنی دنبال هم قرار گرفتن عناصر است که باعث گردش چشم در محدوده یا فضای اثر می شود و با تداوم و حرکت چشم از بخشی به بخش دیگر تصویر، وحدت به کمال می رسد.

نظریه گشتالت

به نظر می رسد که انسان خواهان هماهنگی و آرامش است. گروهی به نام روان شناسان مکتب گشتالت معتقدند ما نیازمند آن هستیم که از تشنج و تنش بکاهیم، تا بتوانیم ابهام و سردرگمی را از پدیده ها برداریم. این مکتب توجه خاصی به نحوه سازمان یافتن دریافت های حسی دارد و آن را این طور بیان می کند :

"اگر دوازده نفر هر کدام یکی از نت های آهنگ کوتاهی را بشنوند ، مجموع آن چه آن ها تجربه کرده اند با حاصل تجربه کسی که به تنهایی تمام آن نت ها را پشت سر هم شنیده است ، برابر نخواهد بود."

این روان شناسان نه فقط نحوه دریافت های حسی را بررسی کرده اند ، بلکه کیفیت اجزای بصری و شیوه وحدت بخشیدن به آن ها را به صورت یک کل تمام شده مورد تحقیق قرار داده اند. در تمام موارد و انواع پدیده های بصری ، علاوه بر این که معنا در تصاویر واقعی و علائم و نمادها وجود دارد ، بلکه در ترکیب بندی آن ها نیز یافت می شود. زیرا با آن که عناصر به خودی خود فاقد حرکت هستند ولی نیرو های فیزیکی و روانی به واسطه آن ها برانگیخته می شود و فضا را دگرگون می کند.

وحدت در طبیعت

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ (سوره حشر آیه ۲۴)

اوست خدای آفریننده عالم امکان و پدیدآورنده جهان و نگارنده صورت خلقان
طبیعت یک طراحی فوق العاده است و دارای راز و رمزهایی برای درک و فهم زیبایی است
که هنرمندان بسیاری را به سوی خود جذب می نماید. نظم پیچیده و شگفت انگیز گل
آفتاب گردان به کمک ضرب آهنگ و انسجام از هم جدا نشدنی به نظر می رسند (تصویر
۶-۱). در ساختار میوه کاج نیز اجزا تکرار می شوند تا کل را خلق کنند. ضرب آهنگ تدریجی
و انسجام اجزا به آن شکل خاصی بخشیده است و از آن یک کل واحد ساخته است (تصویر
۶-۲). به گل ها نگاه کنید آن ها هم از همین قانون تبعیت می کنند (تصویر ۶-۳).

تصویر ۶-۱ ضرب آهنگ با نظم پیچیده در گل آفتاب گردان

تصویر ۶-۲ انسجام و ضرب آهنگ در میوه کاج

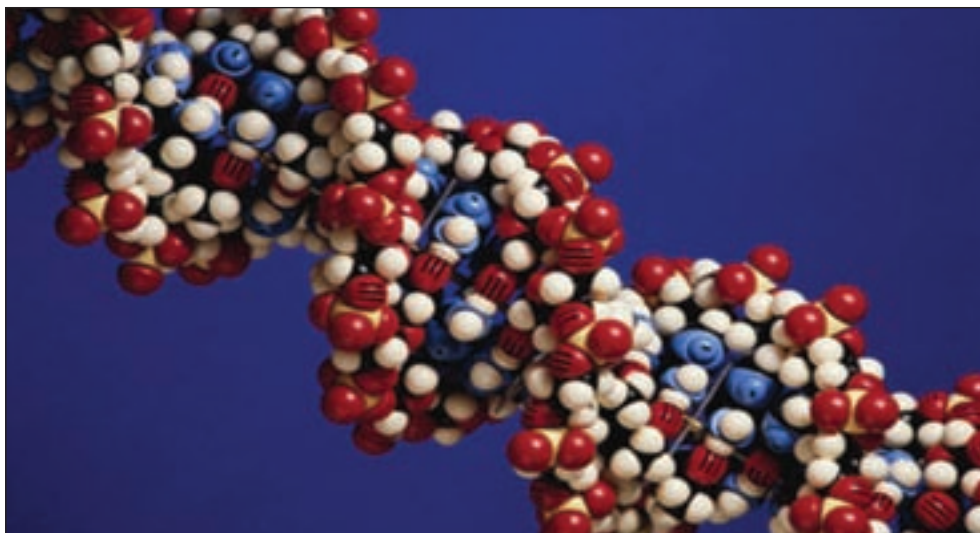
تصویر ۴-۶ ضرب آهنگ و انسجام در حباب‌های صابون به هم

تصویر ۳-۶ نظم و تداوم در ضرب آهنگ ماریچ

اریک نیوتون می گوید: "طبیعت تمایل خاصی به تولید صورت های کروی و گرد دارد و به موجب قانون طبیعت، از فشردگی و حداقل فضا بهره می گیرد. دایره ها در مجاورت یکدیگر به هم فشرده می شوند و سطوح شش گوشه را پدید می آورند." حال در کندوی عسل و مجموعه حباب های صابون نگاه کنیم آیا ریتم و انسجام و فشردگی اشکال را نمی بینیم؟ (تصویر ۴-۶)

نظام مولکول ها در جهان هستی ترکیب زیبایی دارد. وقتی از نزدیک به علم توجه کنیم می بینیم که حکمت خداوندی در آفرینش هستی از کوچکترین اجزا مانند مولکول ها تا بزرگترین کهکشان ها را از نظم فوق العاده ای برخوردار نموده است (تصویر ۵-۶).

تصویر ۵-۶ نظم مولکولی در ساختار DNA

جانوران یکی دیگر از نمونه های زیبایی وحدت در طبیعت هستند. هرگاه عضوی از بدن آن ها از هم جدا شود، از یگانگی خارج می شود و عضو بریده شده از حیوان، همان حیوان نیست. زیرا جدا از یگانگی کل قرار گرفته است. از این رو زندگی جانوری زیباتر از زندگی گیاهی است. زیرا جانور زنده یگانگی را به نحوی کامل تر از گیاه نشان می دهد. چرا که بعضی از گیاهان پس از جدا شدن از اندام اصلی می توانند زندگی جدیدی را آغاز کنند (تصویر ۶-۶).

تصویر ۶-۶

هماهنگی

در برخی آثار هنری موفق، عناصر به کمک هماهنگی (هارمونی) انسجام می یابند، تا جایی که از هم جدا نشدنی به نظر برسند. برای این منظور هنرمند از هر نوع مشابهت در شکل، اندازه، رنگ، بافت و ارزش بصری و ... برای رسیدن به این منظور بهره می گیرد. هماهنگی باعث می شود تا هنرمند هرچه زودتر در آثار خود به وحدت دست یابد. لئوناردو داوینچی، مشهورترین شبیه سازی از چهره انسان در جهان را خلق کرده است. شهرت جهانی تابلو مونالیزا^۱ به لحاظ ترکیب بندی صحیح، رنگ پردازی مناسب، حجم پردازی موشکافانه با تاریک و روشنایی های نرم و بیان حالات عاطفی رمزآلود به دست آمده است. سطوح چهره و دست ها با دقت و ظرافت خاصی در پس نور و سایه ای و هم‌انگیز قرار گرفته است که موجب تداوم حرکت چشم از بخشی به بخش دیگر می شود. (تصویر ۷-۶)

۱. به دلیل لزوم درس، تصویر دوباره ارائه شده است.

تصویر ۶-۷ لبخند ژوکوند - اثر لئوناردو داوینچی

نقاشی های پل سزان از نظم و سادگی به خصوصی برخوردار است. در طراحی و نقاشی های او شکل های هندسی و سطوح مختلف که از حجم های طبیعی الهام گرفته شده اند، با روابط منطقی و هماهنگ ترکیب گردیده اند. انسجام طرح، تداوم، گردش رنگ و تشابه اشکال در آن مشهود است و این تابلو طبیعت بی جان از این نظر دارای اهمیت ویژه ای

شده است. خصوصاً این که براساس نسبت ها و تقسیمات طلایی^۱ نظم داده شده و به وحدت بصری دست یافته است (تصویر ۸-۶).

تصویر ۸-۶ طبیعت بی جان - اثر پل سزان

در تصویر ۹-۶ هنرمند از سنگ های صیقل یافته رودخانه استفاده کرده است. شکل و بافت و رنگ و نوع شکستگی سنگ ها مشابه است و تأثیر مهمی در هماهنگی آن ایجاد کرده است و برای رسیدن به وحدت از انسجام، تداوم و ضرب آهنگ تدریجی در ترکیب حلزونی بهره گرفته است.

در تصویر ۱۰-۶ قوطی های رنگ وحدت خوبی را به نمایش گذاشته است. در این اثر، همه اشیا مشابه و هماهنگ هستند. تکرار در قوطی ها، سایه های مورب، چوب های رنگ، جنسیت فلزی و رنگ خاکستری آن ها در ترکیب بندی نا متقارن موجب به وحدت رسیدن اثر شده است.

۱. در فصل مقیاس به آن اشاره می شود.

تصویر ۱۰-۶ قوطی‌های رنگ

تصویر ۹-۶ هنر زمین - حرکت حلزونی، سنگ‌های صیقلی و مشابه

در تصویر (۱۱-۶) درهای مشابه با ضرب آهنگ (ریتم) تدریجی در تداوم یک دیگر قرار گرفته‌اند. در ضمن رنگ و جنسیت هماهنگ آن‌ها و ایجاد ترکیب منسجم نقش مهمی را در رسیدن به هدف به عهده گرفته‌اند.

سنگ‌ها در تصویر ۱۲-۶ اثر از یک رنگ و جنس انتخاب شده‌اند و حتی نوع شکستگی آن‌ها هماهنگی دارد و اندازه آن‌ها به هم نزدیک است و ساختار منسجم آن در شکل دایره برای رسیدن اثر به وحدت ایجاد شده است.

در تصویر (۱۳-۶) هنرمند از تکرار و تشابه چترها، انسجام جمعیت، رنگ‌های هم خانواده و ترکیب بندی متعادل برای به وحدت رسیدن اثر بهره گرفته است.

در تصویر (۱۴-۶) هنرمند با استفاده از خطوط تیره و مقطع به نوعی بافت و هماهنگی در نقاشی رسیده است و این هماهنگی موجب شده تا کل اثر به وحدت برسد.

در تصویر (۱۵-۶) یکپارچگی سنگ، سطوح صیقلی و حرکت پیچشی آن باعث شده است تا اثر با هماهنگی به وحدت برسد.

تصویر ۱۱-۶

تصویر ۱۲-۶ ریچارد لانگ، دایره‌ای از تخته سنگ‌های قرمز

تصویر ۱۴-۶

تصویر ۱۳-۶ بانوی جوان در بازار - اگوست رنوار

به خاطر داشته باشید اگر عناصر با هم هماهنگی نداشته باشند و جدا از هم به نظر برسند، ترکیب دچار پراکندگی می شود و وحدت عناصر بصری از میان خواهد رفت. اما هماهنگی زیاد نیز می تواند خسته کننده باشد و بر خلاف آن تنوع جذابیت بصری بیشتری ایجاد می کند. البته تنوع فراوان هم موجبات شلوغی، پراکندگی و تشویش را فراهم می نماید. حال با توجه به این مسائل برای رسیدن به وحدت همراه با تنوع چه باید کرد؟ آیا اساس آن آگاهی هنرمند است یا به صورت نا خود آگاه در آثارش پدیدار می شود؟ در واقع جوابی برای این سوال وجود ندارد.

تصویر ۱۵-۶

مجسمه ها در تصویر زیر از سه شکل متفاوت تشکیل شده اند. وحدت در ریتم پیچ خوردگی ها، نوع منحنی، جنس و رنگ آن ها قابل مشاهده است و تنوع به وسیله موقعیت اشکال، اندازه ها و تفاوت در تناسب اشکال منحنی ها به دست آمده است. (تصویر ۱۶-۶)

تصویر ۱۶-۶ مخلوق منطقی، مخلوط مواد

وحدت در کثرت

کثرت به معنی تعدد و بسیاری و تنوع است، اما وحدت به معنی یکی شدن و واحد است. مسلم این است که مشابهت موجب وحدت می شود و از آن جا که مشابهت بیش از حد موجب یکنواختی و دلزدگی می شود نیاز به تنوع نیز هست جستجوی وحدت از طرفی و تمایل به تنوع در احساسات انسانی نقش عمده ای دارد. وحدت و تنوع باهم رابطه نزدیکی با هم دارند و از آن به عنوان وحدت در کثرت یاد می کنند. اجزای متنوع و کوچک در یک کل نظام یافته قرار می گیرند و اجزایی که در کوچکترین جزء هم قابل رؤیت هستند به صورت یک نظام واحد در می آید. به جامعه انسانی نگاه کنیم ظاهر انسان ها متفاوت است، اما از نظر فطری، در باطن یکی هستند. گویی از خمیره ای واحد، اشکال گوناگونی ساخته شده است. همین انسان های متفاوت در مراسم مذهبی حج مسلمانان به وحدت می رسند. نخستین نمود عینی وحدت در کثرت و اندیشه توحیدی زمانی پدیدار می شود که میلیون ها انسان در طواف کعبه به حرکت در می آیند. از این عده ی کثیر یک کل سازماندهی شده به وجود می آید و این گونه در حج، وحدت در کثرت معنا می یابد. در ضمن از نظر معنوی نیز هر انسان به عنوان جزئی از کل غرق در عالم معنا می شود و خود را فراموش می کند و غیر از ظاهر، در باطن هم به وحدت می رسد (تصویر ۱۷-۶).

یکی از محققان^۱ نوشته است: وحدت جویی احساسی از یک طرف و تمایز قائل شدن منطقی از طرف دیگر با یکدیگر رابطه ی نزدیکی دارند که جزء اصول اولیه شکل هاست و از قدیم به آن "وحدت در کثرت" می گفتند.

هنر اسلامی نتیجه تجلی وحدت در کثرت و دست یابی به اندیشه توحیدی است و همیشه به کمک وحدت بصری، توحید و یگانگی را به نمایش گذاشته است تا با تمام توان آدمی را به سوی ذکر توحید سوق دهد. یکی دیگر از محققان^۲، منشأ هنر اسلامی را توحید، عدل و کرم خداوندی می نامد و معتقد است که این سه به صورت وحدت، توازن و کثرت در آثار هنر اسلامی بازتاب یافته است در هنر اسلامی نمادها با کمک ریتم تکرار می شوند و این تکرار در نظمی خارق العاده منجر به وحدت می شود و از جلوه های کثرت در وحدت به شمار می روند.

تزئینات هندسی و گیاهی و خط نوشته ها، فرم های اصلی معماری را تأکید می کنند و

۱. سوزان لانگر

۲. تیتوس بورکهارت

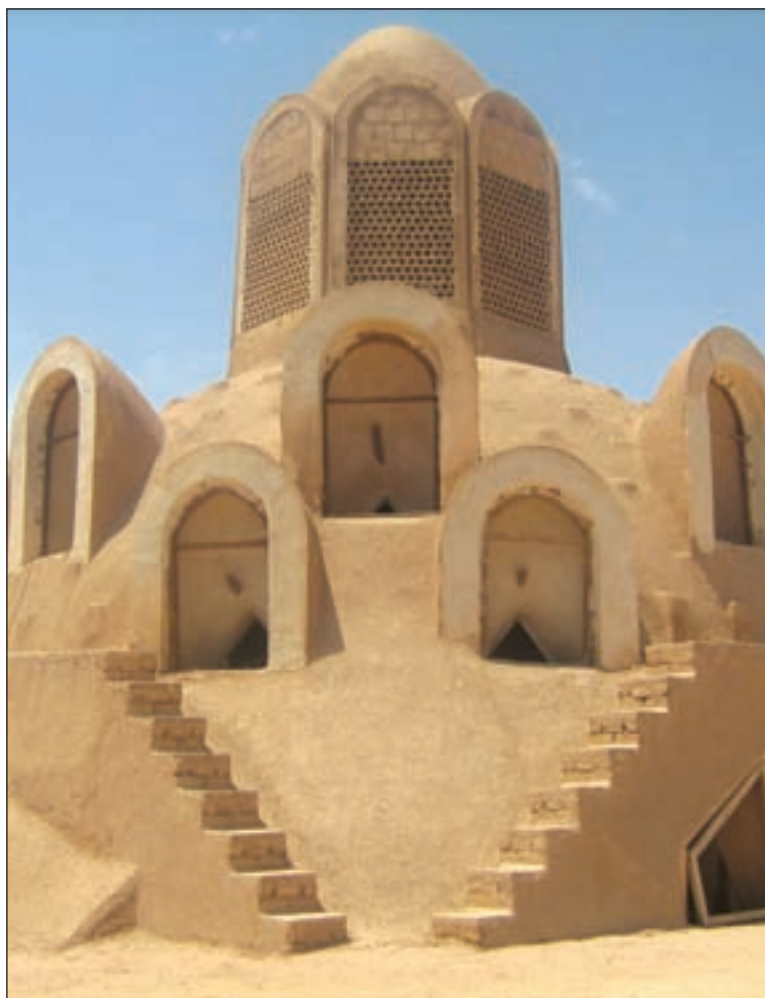
با حرکت و گردش در سطوح دیوارها و حجم‌های پر و خالی همراه می‌شوند. نقش‌های متنوع به گونه‌ای ساماندهی شده‌اند که به صورت یک کل واحد به نظر می‌رسند (تصویر ۱۹ و ۱۸-۶).

تصویر ۱۸-۶ کاشیکاری معرق - طرح شمشه

تصویر ۲۰-۶ نمای داخلی مسجد شیخ لطفاله - اصفهان

تصویر ۱۹-۶ نمایش پشت بام خانه بروجردی‌ها - کاشان

معماری مسجد شیخ لطف اله یکی از شاهکارهای معماری مساجد ایرانی است. از نظر تزئینات نیز بی نظیر بوده و دارای نکته های هنری ارزشمندی است، خصوصا که از لحاظ طراحی و آرایش اسلیمی و ختایی به کمک انسجام و ریتم به اوج وحدت رسیده است تزئینات کاشی کاری آن بسیار غنی و متنوع است. هر گوشه ای در این مسجد از لحاظ طراحی و ترکیبات تزئینی، حاوی نکات بسیار ریز و دقیق هنری است. مهم ترین قسمت آن ترکیب شمسه بسیار عظیم زیر گنبد است. ترکیبی موزون از اسلیمی ها و ختایی ها به صورتی خارق العاده نظم داده شده است تا پهنه ی آسمانی مجلل و فضایی بی انتها از شکل و رنگ به وجود آید(تصویر ۲۱ و ۲۰-۶).

تصویر ۶-۲۱ مسجد شیخ لطفاله - اصفهان

با نگاهی به آثار معماری قبل از اسلام نیز می توان دریافت که این گونه تفکر تا حدودی در ایرانیان باستان رشد کرده بود. برای نمونه، در آثار حجاری شده تخت جمشید قدرت طراحی و ساده سازی آگاهانه هنرمندان آن دوره را می توان دید. هماهنگی شکل های ساده همراه با تکرار ساده و یکنواخت نقوش تزئینی، قابل تحسین است. هماهنگی و ضرب آهنگ نقش برجسته ها با فضای معماری نیز در خور توجه می باشد (تصویر ۶-۲۲)

غیر از آثار معماری که از آن سخن به میان آمد، آثار هنری بسیاری در این زمینه موفق بوده اند که به چند نمونه از آن ها اشاره می کنیم.

تصویر ۶-۲۲ نقش برجسته‌ای از تخت جمشید

در آثار هنری سنتی ایران، هماهنگی شکل های ساده با نقوش تزئینی تکرار شده ی آن از نظر طراحی ارزش بالایی دارد. طراحان این آثار به خوبی با اصول طراحی آگاهی داشته و توانسته اند به ترکیب بندی متناسب با موضوع، ضرب آهنگ در جزئیات و وحدت در کل طرح دست یابند (تصویر ۲۹ و ۲۸ و ۲۷ و ۲۶ و ۲۵ و ۲۴ و ۲۳-۶).

تصویر ۲۴-۶ طاووس - طلاکوبی روی فولاد

تصویر ۲۳-۶ جلد لاکي - چهار مثنوی هاتفی - هرات

تصویر ۲۵-۶ شمشه با شرفه و سر ترنچها

تصویر ۲۴-۶ قلمزنی با خط ثلث - معاصر

تصویر ۲۷-۶ خط نقاشی - اثر محمد احصائی

تصویر ۲۹-۶ سوره‌ی توحید، تذهیب‌کاری شده، اثر میرعمادالحسنی قزوینی

تصویر ۲۸-۶ برگ‌ی از نسخه خطی، دوره صفویه

در نگارگری معراج حضرت محمد (ص) اثر سلطان محمد حرکت اجزای تصویر از سمت راست پایین آغاز می شود و با گردش حلزونی به حضرت محمد(ص) ختم می شود. کثرت فرشتگان و ابرهای پیچ در پیچ با این گردش حلزونی در اشاره به پیامبر به وحدت در کثرت مبدل شده است. ترکیب بندی بدیع و خلاق هنرمند، همه اجزا را با استفاده از هماهنگی در حرکت، ضرب آهنگ، انسجام و تداوم در خدمت تجلی معراج قرارده است.

(تصویر ۳۰- ۶)

تصویر ۳۰- ۶ معراج حضرت محمد (ص)، سلطان محمد، خمسه نظامی شاه طهماسب، مکتب تبریز، سده دهم هجری

تصویر ۳۱-۶ کمال الدین بهزاد، یوسف و زلیخا بوستان سعدی

در نگاره ی یوسف در حال گریختن از دام زلیخا، نشان می دهد. پلکان های پیچ در پیچ نشان از مشکلات متعدد یوسف دارد. عمارت با کثرت فضاها و تزئینات متعدد مطرح می شود ولی در عین حال دارای وحدت است (تصویر ۳۱-۶)

لباس قرمز زلیخا با آگاهی و ظرافت خاصی انتخاب شده است که بر شناخت بهزاد از روانشناسی رنگ دلالت می‌کند. لباس حضرت یوسف (ع) به رنگ سبز روشن در گردش با رنگ های سبز و فیروزه ای کل تصویر، فضایی ملکوتی ساخته است و هم چنین فضای متعلق به زلیخا به واسطه قرار گرفتن در خارج از جدول بندی و رنگ گرم آن از عمارت جدا شده است. لباس گرم زلیخا نشان از اشتیاق وی دارد و هاله روحانی یوسف با لباس سبزش به معصومیت وی اشاره می‌کند. تقسیم بندی کادر و فضای تابلو بر اساس تقسیمات منطقی و روابط هماهنگ سطوح به نحوی ساماندهی شده اند که یک کل واحد را به وجود آورده اند.

در آثار هنری معاصر نیز با کمک ترکیب بندی های دقیق و حساب شده و خلاقیت هنرمند در بهره گیری از اشیا، آثار موفقی به وجود آمده است. به چند نمونه از این آثار توجه کنید:

تصویر ۳۳-۶ مرد پلیس، قطعات بازیافتی

تصویر ۳۲-۶ ماه، قطعات بازیافتی

در تصاویر ۳۳ و ۳۲-۶ هنرمند قطعات پلاستیکی را بازیافت کرده است و آن را با چیدمانی منسجم به طرحی وحدت یافته تغییر داده است. وی برای رسیدن به این ساختار از هماهنگی رنگی کمک قابل توجهی گرفته است. آیدار این آثار تنوع و تعدد قطعات پلاستیکی اثر را شلوغ و نا هماهنگ جلوه می دهد؟

مهم ترین جنبه بصری وحدت این است که باید کل نسبت به اجزا غالب باشد. برای رسیدن به این منظور باید قبل از هر چیز به کل توجه کرد تا تمام جزئیات به یک سازمان تبدیل شوند. در تصویر مقابل هنرمند از چند راه برای رسیدن به وحدت بصری کمک گرفته است. انسجام جزئیات، ضرب آهنگ متنوع و نامنظم، تداوم میان اجزاء در هر ردیف موجب شده تا به یک کل واحد دست یابد. در این گونه آثار نیز وحدت در کثرت را می توان مشاهده نمود (تصویر ۳۴-۶).

تصویر ۳۴-۶ هماهنگی و انسجام در
چوب - سعید شهبلاپور

باغ استوایی با تکه چوب هایی از میان زباله ها ساخته شده است. زیرا هنرمند قدرت خرید مصالح هنری گران قیمت را نداشت. او کاملاً با شیوه بازیافت (جفت و جور کاری) آثار دادائیست^۱ ها آشنا بود و با شجاعت چنین اثری را ارائه داد. فشردگی عناصر در این اثر کاملاً مشهود است و فضای منفی لبه‌ی بالا موجب تنوع در ضرب آهنگ آن شده است. هماهنگی در جنسیت، شکل و اندازه تخته‌ها و نوع کنده کاری آن موجب هماهنگی در کل اثر شده است (تصویر ۵۳-۶).

تصویر ۳۵-۶- باغ استوایی، اثر لوئیس نولسن چوب رنگ شده، موزه هنرهای ملی پاریس، فرانسه

۱. دادائیسم: سبک هنری با هدف پوچ گرایی، بهره برداری از حاضر و آماده ها، تخریب و رهایی، تصادف و اتفاق برای اطلاعات بیشتر به ضمیمه کتاب مراجعه نمایید.

در این اثر هنرمند با بازیافت (جفت و جور کاری)^۱ تخته ها و کتاب ها به کمک انسجام و تداوم اشیا در شکل مکعب، موفق به ایجاد وحدت و اثری در خور توجه شده است (تصویر ۳۶-۶). در طراحی شهری اجزاء شهر شامل خانه ها مجتمع های مسکونی با خیابان ها و کوچه ها می شوند و یک کل واحد به نام شهر را به وجود می آورند، عناصر سازمان یافته یک شهر از تکرار حجم ها و سطوح متنوع تشکیل شده است. که مهم ترین عامل شکل دهی و تقسیم بندی فضاهای معماری است (تصویر ۴۰ و ۳۹ و ۳۸ و ۳۷-۶).

تصویر ۳۷-۶ شهر قابل حمل، چمدان و پارچه

تصویر ۶۳-۶ جفت و جور کاری (اسمبلاژ)

تصویر ۳۸-۶

۱. برای اطلاعات بیشتر به ضمایم کتاب مراجعه کنید.

تصویر ۳۹- ۶ نمای شهری

تصویر ۴۰- ۶ نمای شهری

در عصر حاضر ، نوآوران معماری نوین به خوبی موفق شده اند تا آثار چشمگیری به وجود بیاورند. در سال های اخیر برخی نمونه های معماری ساخته شده به منزله اتحاد موفق خلاقیت هنری و فن آوری جدید محسوب می شوند(تصویر ۴۲ و ۴۱-۶).

تصویر ۴۱-۶ فرانک لویدرایت، نمای بیرونی موزه سالمون گوگنهایم تصویر ۴۲-۶ نمای درونی موزه سالمون گوگنهایم

اصل وحدت در زیبایی شناسی قانونی کلی است، اما بسیاری آثار برگزیده ای که این اصول را نادیده گرفته اند. از طرفی دیگر وحدت در فرهنگ های متفاوت به شیوه های مختلف تجربه می شود. وحدت معبد هندی در تجربه فردی هندی قابل درک تر از نظر دیگران است. حتی معماری گوتیک اروپا با همه ابهت خود به دیده آن هایی که به معماری کلاسیک یونان و روم باستان عادت کرده بودند، زشت و عاری از وحدت دیده می شد. باتوجه به این موضوع اصول وحدت بر عادات مشترک میان عموم و درک تجربه های بصری آنان بنا شده است!

در هنر اسلامی، پدیده «وحدت در کثرت» و «کثرت در وحدت» وجود دارد و این پدیده وابسته به فلسفه نظم گیتی است و به طور نمادین آن چه را که برای ساختن جهان ضروری است نمایش می دهد و این استعاره ای از نظم جهانی است.

تمرین ۱

- در طبیعت جستجو کنید. عناصر مشابهی از طبیعت انتخاب کنید. این انتخاب می تواند شامل برگ یا قلوه سنگ یا باشد و با این اشیاء یک چیدمان انجام دهید.
- عناصر طبیعی خود را می توانید به صورت دو بعدی روی مقوایی محکم (مقوای کارتن یا ماکت) بچسبانید و یا حتی از آن ها به صورت سه بعدی حجم به وجود آورید.
- با ابزار دلخواه از قبیل اسپری رنگ، رنگ روغن یا اکریلیک آن را رنگ آمیزی کنید. یا فقط از اسپری براق کننده استفاده کنید.

تمرین ۲

- با دقت در طبیعت یک واحد ساختاری تهیه کنید. متناسب فصل از میوه های مختلف، میوه کاج، قاصدک، شاخه درخت سرو، گل ها و تهیه کنید.
- یکی از موارد انتخابی را با دقت مشاهده کنید و به کوچکترین واحدی که گیاه به آن تجزیه می شود تقسیم کنید.
- حال بقیه انتخاب های خود را از زوایای مختلف طراحی کنید.
- با تغییراتی در طرح آن یک گیاه یا شیء کاملاً جدید خلق کنید. (ممکن است این نوع گیاه یا وسیله طرح شده ی شما قبلاً" مشاهده نشده باشد).

تمرین ۳

- تصاویری از ساختمان های شهر یا استان خود انتخاب کنید.
- در یک کادر مستطیل طویل (طول ۲ یا ۳ برابر عرض) آن ها چیدمان کنید و شهری جدید بسازید.
- به کمک کپی برداری طرح را با ماژیک یا روان نویس به روی بستری از قبیل بوم یا مقوا و منتقل کنید.
- با رنگ های شفاف (ترانسپارنت) مانند ماژیک، اکولین و آبرنگ و پاستل گچی و به صورت آزادانه و یا ضربه های قلم رنگ آمیزی کنید.

تمرین ۴

- قطعات دور ریز و بازیافتی پلاستیک یا فلزی از قبیل پیچ و مهره یا مدادهای کوتاه

شده و... را جمع آوری کنید.

- از یک فیگور یا طبیعت بی جان طراحی محیطی کنید. طوری که فقط فضای مثبت و منفی دیده شود.

قطعات دور ریز را در طرح طوری بگنجانید که مفهوم مورد نظر را نشان دهد.

با هم گفتگو کنیم

- تصویری از اشیای هنر اسلامی ایران را انتخاب کنید.

شیوه به وحدت رسیدن اثر یا ایجاد وحدت در کثرت را در آن بررسی کنید. می‌توانید از مبحث هنر و تمدن اسلامی در سیر هنر در تاریخ ۱ و یا آشنایی با میراث فرهنگی و هنری ایران بهره بگیرید.

- یک تصویر از هنر شرق و یک تصویر دیگر از هنر غرب از کتاب های سیر هنر در تاریخ ۲ و ۱ را انتخاب کنید.

تصاویر را از نظر چگونگی ایجاد هماهنگی (هارمونی) در آن‌ها بررسی کنید.

درباره تفاوت نگاه هنرمندان شرق و غرب بحث و تبادل نظر کنید.

- درباره این تصاویر و چگونگی به وحدت رسیدن آن در کلاس گفتگو کنید (تصویر ۴۷ و ۴۶ و ۴۵ و ۴۴ و ۴۳-۶). آیا هر یک از اجزای آن همان کل اثر است؟